

O'QUV KLASTERI MUHITIDA RUS TILINI O'QITISHNING AN'ANAVIY VA AUDIOVIZUAL METODLARINI INTEGRATSIYALASH

Umarov Aziz Avazovich

Termiz davlat pedagogika instituti, Tillar fakulteti dekani, dotsent, PhD

Termiz, O'zbekiston

E-mail: azizumarov38239@gmail.com

ORCID: 0009-0000-7223-8059

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 17.09.2026

Revised: 18.09.2026

Accepted: 19.09.2026

KALIT SO'ZLAR:

*o'quv klasteri, rus
tili, an'anaviy metod,
audiovizual metod,
integratsiya,
kommunikativ
kompetensiya,
multimedia, autentik
material, aralash
metodika, pedagogik
model.*

Maqolada o'quv klasteri muhitida rus tilini o'qitishning an'anaviy va audiovizual metodlarini integratsiyalashning metodik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqot nazariy tahlil, qiyoslash, kontent-tahlil va pedagogik modellashtirishga tayangan. Natijada izoh, matn tahlili, grammatik mashq va yozma topshiriq kabi an'anaviy usullarni autentik video, audio, subtitr, interaktiv topshiriq va kommunikativ faoliyat bilan birlashtiruvchi to'rt blokli integrativ model ishlab chiqildi. Model klaster resurslarini umumiy media-bank, metodik ekspertiza, hamkorlikdagi dars loyihasi va yagona baholash mezonlari orqali muvofiqlashtirishni nazarda tutadi.

Kirish

Rus tilini o'qitishda metodik yangilanish ko'pincha "an'anaviy" va "zamonaviy" usullarni qarama-qarshi qo'yish orqali tushuntiriladi. Bunday dichotomiya amaliy darsni to'liq aks ettirmaydi. Grammatik izoh, matnni tahlil qilish, yozma mashq, diktant, qayta hikoya qilish yoki leksik mustahkamlash kabi an'anaviy usullar til tizimini tartibli o'zlashtirishga yordam beradi. Audiovizual metod esa bu bilimni real yoki realga yaqin kontekstda ko'rish, eshitish va kommunikativ vazifada qo'llash imkonini beradi. Shuning uchun metodik masala bir metodni ikkinchisi bilan almashtirishda emas, ularning funksiyalarini to'g'ri taqsimlab integratsiyalashda namoyon bo'ladi.

Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri konsepsiyasi ta'lim subyektlari o'rtasidagi hamkorlik, resurs almashinuvi va nazariya-amaliyot integratsiyasiga tayanadi [1]. Mazkur muhit rus tili darslarini loyihalashda an'anaviy o'quv materiallari va audiovizual resurslarni umumiy metodik maqsad ostida birlashtirish uchun qulay platforma yaratadi. J. Jalolov til

o'qitish metodikasida metod, vosita, mashq va dars maqsadining o'zaro uyg'unligini asosiy tamoyil sifatida ko'radi [2]. A.A. Umarov esa audiovizual vositalar rus tilida tinglab tushunish, talaffuz, lug'at va madaniy kontekst bilan ishlashni kuchaytirishini ko'rsatadi [3].

Ushbu maqolaning maqsadi o'quv klasteri muhitida an'anaviy va audiovizual metodlarning funksional integratsiyasi uchun metodik model ishlab chiqishdir. Tadqiqot savollari quyidagicha: an'anaviy metodlarning qaysi funksiyalari audiovizual vositalar bilan to'ldirilishi mumkin; integratsiya qaysi ketma-ketlikda tashkil etilishi lozim; klaster muhiti mazkur jarayonga qanday qo'shimcha imkoniyat beradi?

Materiallar va metodlar

Tadqiqot nazariy-metodik dizaynda olib borildi. 2012–2026-yillarda chop etilgan til o'qitish metodikasi, pedagogik klaster, audiovizual input, multimedia ta'limi va kommunikativ kompetensiyaga oid manbalar tahlil qilindi. CEFR Companion Volume'ning faoliyatga yo'naltirilgan va mediativ yondashuvi zamonaviy kommunikativ maqsadlarni belgilash uchun tayanch sifatida qabul qilindi [4]. Multimedia ta'limida vizual va verbal axborotni boshqarish bo'yicha Mayer tamoyillari integratsiya modelining kognitiv mezonlarini aniqlashda qo'llanildi [5]. Audiovizual inputning amaliy imkoniyatlari Montero Perez [6] hamda Sutton va Webb [7] tadqiqotlari asosida baholandi.

Qiyosiy tahlilda an'anaviy va audiovizual metodlar besh mezon bo'yicha solishtirildi: til tizimini tushuntirish, kontekst yaratish, reseptiv ko'nikma, produktiv/interaktiv nutq va qayta aloqa. Pedagogik modellashtirish orqali ularning kuchli tomonlarini bir dars siklida birlashtiruvchi to'rt blokli model ishlab chiqildi. Tadqiqot empirik eksperimentni da'vo qilmaydi; model keyingi tajriba-sinov uchun nazariy asos sifatida taklif etiladi.

Natijalar

Qiyosiy tahlil an'anaviy va audiovizual metodlarning pedagogik funksiyalari bir-birini takrorlashdan ko'ra ko'proq to'ldirishini ko'rsatdi. An'anaviy izoh va yozma mashq til shaklini ongli ravishda ajratish va tizimlashtirishda kuchli; audiovizual input esa shu shaklning tabiiy nutqda qanday ishlashini ko'rsatadi. Matn tahlili leksik va grammatik tuzilmani batafsil ko'rish imkonini beradi; video esa intonatsiya, nutq tempi, gesture va pragmatik ma'noni qo'shadi. Shunday qilib, integratsiya "eski + yangi" mexanik qo'shilmasi emas, turli metodik funksiyalarni ketma-ket joylashtirishdir.

Birinci blok - orientatsiya va tizimlashtirish. Dars boshida an'anaviy vositalar orqali maqsad, tayanch leksika, grammatik yoki nutqiy hodisa qisqa va aniq tushuntiriladi. Bu bosqich videoni oldindan tarjima qilish degani emas; talabani e'tiborini nimaga qaratish kerakligi belgilanadi. Masalan, "maslahat berish" mavzusida kerakli fe'l shakllari va nutq formulalari faollashtiriladi.

Ikkinchi blok - kontekstual kuzatuv. Talabalar tanlangan video yoki audiofragmentda shu birliklarning real ishlatilishini kuzatadi. Ular mazmunni tushunish bilan birga, intonatsiya, murojaat, vaziyat, roldagi farq va noverbal belgilarni ham tahlil qiladi. Montero

Perez audiovizual inputning aynan multimodal tabiati o'rganuvchiga ma'no yaratishda bir nechta axborot kanalidan foydalanish imkonini berishini ko'rsatadi [6].

Uchinchi blok - analitik mustahkamlash. Audiovizual tajribadan keyin an'anaviy mashqlar qayta ishlatiladi, ammo endi ular kontekstga bog'langan bo'ladi. Talaba videodan olingan misollarni grammatik jihatdan tahlil qiladi, gapni o'zgartiradi, sinonimik variantlarni taqqoslaydi, qisqa yozma topshiriq bajaradi. Bunda an'anaviy mashqning maqsadi abstrakt qoidani takrorlash emas, ko'rilgan nutqiy hodisani umumlashtirishdir.

To'rtinchi blok - kommunikativ transfer. Talabalar yangi vaziyatda dialog, rol o'yini, muammoli vazifa, mediatsiya yoki mini-loyiha bajaradi. Bu bosqich integratsiyaning yakuniy mezonidir: agar o'quvchi o'rgangan til materialini yangi kommunikativ vaziyatda qo'llay olsa, an'anaviy tizimlashtirish va audiovizual kontekst bir-birini samarali to'ldirgan bo'ladi.

Metodik funksiya	An'anaviy vosita	Audiovizual vosita	Integratsiyalashtirilgan natija
Til shaklini anglash	Qoidani izohlash, jadval, yozma misol	Kontekstdagi real namuna	Shakl-ma'no-vaziyat bog'lanishi
Leksik o'zlashtirish	So'z ro'yxati, tarjima, gap tuzish	Obraz, harakat, intonatsiya, subtitrlar	Kontekstual va assotsiativ xotira
Tinglab tushunish	Audio mashq, savol-javob	Autentik video, vizual tayanch	Global va detalli tushunish
Gapirish	Reproduktiv dialog, qayta hikoya	Rol o'yini, videojavob, muammoli vazifa	Moslashuvchan interaktiv nutq
Madaniy/pragmatik bilim	Izoh va matnli ma'lumot	Vaziyat, noverbal xulq, register	Kontekstga mos kommunikativ tanlov

Klaster muhiti mazkur to'rt blokli modelni individual darsdan tizimli amaliyotga olib chiqadi. Birinchidan, o'qituvchilar umumiy media-bankdan foydalanishi va bir xil videoni turli bosqichlar uchun moslashtirishi mumkin. Ikkinchidan, maktab va oliy ta'lim o'qituvchilari birgalikda dars ssenariylarini ekspertiza qiladi. Uchinchidan, talabalar pedagogik amaliyotda integratsiyalashtirilgan dars fragmentlarini sinab ko'rib, reflektiv tahlil olib boradi. Mamadjanovanning o'quv klasteri haqidagi tadqiqotida ham guruh hamkorlik, loyiha faoliyati va fasilitatorlik roliga urg'u beriladi [8].

Subtitrlar integratsiyada o'tish mexanizmi vazifasini bajarishi mumkin. Kurokawa, Hein va Uchihara captioned viewingning lug'at o'zlashtirishga qo'shimcha ta'sirini

ko'rsatgan [9]. Shu bois boshlang'ich bosqichda ruscha subtitrl bilan ishlash, keyinchalik subtitrlni qisqartirish yoki olib tashlash, yakunda esa talabaning o'zi replikani yozma shaklda tiklashi maqsadga muvofiq. Bunday yo'l yozma va og'zaki faoliyat o'rtasidagi bog'lanishni mustahkamlaydi.

Integratsiyaning yana bir natijasi baholashning ko'p komponentli bo'lishidir. Faqat grammatik to'g'rilikni baholash audiovizual va kommunikativ faoliyatning katta qismini hisobga olmaydi. Shu sababli yakuniy rubrikada til aniqligi, mazmunning tushunarligi, vaziyatga moslik, tinglab tushunish, interaksiya va strategik qobiliyat alohida ko'rsatkichlar sifatida kuzatilishi kerak. Kurbanova va Kurbanovanning interaktiv texnologiyalar bo'yicha ishlari ham rus tili darsida kommunikativ faollikni markazga qo'yish zarurligini ko'rsatadi [10].

Taklif etilayotgan yondashuv o'qituvchidan darsni texnologik jihatdan murakkablashtirishni emas, vositalarning funksiyasini oldindan belgilashni talab qiladi. Masalan, grammatik paradigma yoki istisnoni izohlash uchun doska va matn samaraliroq bo'lishi mumkin; intonatsiya, murojaat, navbat almashinuvi yoki real xizmat vaziyatini ko'rsatishda esa video ustunlikka ega. Multimedia ta'limi tamoyillariga ko'ra, ortiqcha audio-vizual elementlar kognitiv yuklamani oshirishi mumkin [5]. Demak, integratsiyaning mezonlari raqamli elementlar soni emas, har bir vositaning didaktik funksiyasi va ularning o'zaro izchilligidir.

Baholash tizimi ham integratsiyalangan bo'lishi lozim. An'anaviy topshiriqlarda imlo, grammatik to'g'rilik va leksik aniqlikni o'lchash qulay; audiovizual-kommunikativ faoliyatda esa tinglab tushunish, vaziyatga mos reaksiya, suhbatni davom ettirish, nutq registrini tanlash va noverbal belgilarni hisobga olish kabi ko'rsatkichlar muhimlashadi. Shu bois yakuniy rubrika kamida to'rtta komponentni: lingvistik aniqlik, mazmunni tushunish, kommunikativ moslik va interaktiv strategiyani qamrab olishi maqsadga muvofiq. Talabaning faqat xatosi emas, maqsadga erishish usuli ham baholansa, metodlar integratsiyasi baholash bosqichida ham izchil davom etadi.

O'quv klasteri sharoitida integratsiya faqat dars ichidagi metodik yechim emas, balki resurs va tajribani boshqarish shakliga ham aylanadi. Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilari nazariy-metodik mezonlarni ishlab chiqishi, maktab o'qituvchilari ularni real sinf sharoitida sinab ko'rishi, talabalar esa pedagogik amaliyot jarayonida moslashtirilgan topshiriqlar bankini boyitishi mumkin. Bir xil videofragment A2 darajada tayanch leksika va yopiq savollar bilan, B1 darajada muammoli dialog va qayta hikoya bilan, B2 darajada esa munozara, mediatsiya va pozitsiyani asoslash vazifalari bilan ishlatilishi mumkin. Shu tariqa klaster bir martalik elektron resurs to'plami emas, materialning turli auditoriyalarda metodik transformatsiyasini ta'minlovchi doimiy ekspertiza maydoniga aylanadi. Mamadjanovanning o'quv klasterida guruh hamkorlik va fasilitatorlikka bergan urg'usi ham bunday kooperativ dizaynning metodik asoslarini qo'llab-quvvatlaydi [8].

Integratsiyada topshiriqlar orasidagi o'tish mexanizmi alohida ahamiyatga ega. Agar an'anaviy mashq va videofragment bir-biriga mazmunan bog'lanmasa, dars ikki mustaqil blokka ajralib qoladi. Shu sababli har bir keyingi topshiriq oldingi faoliyat mahsulotiga tayanishi kerak. Masalan, talabalar avval iltimos va rad etish konstruksiyalarini matnda ajratadi, keyin videoda ularning intonatsion va pragmatik variantlarini kuzatadi, undan so'ng replikalarni boshqa ijtimoiy rolga moslab qayta yozadi va nihoyat yangi vaziyatda dialog yaratadi. Natijada qoida – kontekst – tahlil – qo'llash zanjiri hosil bo'ladi. Bu zanjir CEFRdagi qabul qilish, ishlab chiqish, o'zaro ta'sir va mediatsiya faoliyatlarini bir dars doirasida bog'lash imkonini beradi [4].

Integratsiyalashtirgan modelning amaliy qiymatini darsning vaqt tuzilishi orqali ham ko'rsatish mumkin. Masalan, 80 daqiqalik mashg'ulotda dastlabki 15–20 daqiqa til materialini tizimlashtirishga ajratiladi: o'qituvchi tayanch konstruksiyalarni izohlaydi, qisqa yozma misollar bilan shakl va ma'no munosabatini aniqlashtiradi. Keyingi 15 daqiqada ayni birliklar autentik yoki didaktik moslashtirilgan videofragmentda kuzatiladi. Bunda talabaga umumiy “videoni ko'ring” topshirig'i emas, balki muayyan nutqiy hodisani aniqlash vazifasi beriladi. Shundan so'ng 15–20 daqiqalik analitik bosqichda video materialni transkript, grammatik transformatsiya, leksik almashtirish yoki qisqa yozma topshiriq bilan qayta ishlanadi. Yakuniy 20–25 daqiqada esa juftlik va guruhda rol o'yini, muammoli suhbat, videojavob yoki mini-loyiha orqali o'zlashtirilgan birliklar yangi kommunikativ sharoitga ko'chiriladi. Bunday taqsimot an'anaviy va audiovizual metodlarning vazifalarini chalkashtirmaydi, aksincha, ularni yagona didaktik zanjirga birlashtiradi.

Muhokama

Taklif etilgan model an'anaviy metodlarni “eskirgan” deb rad etmaydi va audiovizual texnologiyalarni universal yechim sifatida ideallashtirmaydi. Uning asosiy prinsipi funksional muvofiqlikdir. Masalan, murakkab grammatik hodisani birgina video orqali tushuntirish samarasiz bo'lishi mumkin; xuddi shuningdek, nutq etiketi yoki intonatsiyani faqat qoidalar ro'yxati bilan o'rgatish ham cheklangan natija beradi. Integratsiya har bir metod o'z kuchli funksiyasini bajaradigan nuqtani topishni talab qiladi.

Sutton va Webbnings meta-tahlili audiovizual input umumiy L2 o'rganishiga ijobiy hissa qo'shishini, ammo video turi natijaga ta'sir qilishini ko'rsatdi [7]. Bu xulosa integratsiya modelida kontent tanlashning markaziy o'rin tutishini tasdiqlaydi. Ta'limiy video strukturaviy jihatdan qulay bo'lsa, autentik kontent pragmatik va sotsiomadaniy jihatdan boyroq bo'lishi mumkin. Klasterli metodik ekspertiza aynan shu farqlarni muvozanatlashga yordam beradi.

Mayerning multimedia o'qitish tamoyillari ortiqcha vizual yoki audio elementlar o'quvchi resursini band qilishi mumkinligini eslatadi [5]. Shuning uchun integratsiyada videoning davomiyligi va topshiriqlar soni cheklanishi, o'qituvchi izohi esa zarur joydagina berilishi lozim. Bitta darsda ko'plab raqamli elementlarni yig'ish emas, ularning vazifasini aniqlashtirish metodik sifat mezonidir.

Tadqiqotning cheklovi - modelning nazariy xususiyati. Keyingi bosqichda integratsiyalashgan darslar uchun eksperimental va nazorat guruhlari bilan ishlash, tinglab tushunish, dialogik nutq va grammatik qo'llash natijalarini alohida hamda kompleks ko'rsatkichlarda tahlil qilish zarur.

Xulosa

O'quv klasteri muhitida rus tilini o'qitishning an'anaviy va audiovizual metodlarini integratsiyalash metodik jihatdan qarama-qarshi yondashuvlarni murosaga keltirish emas, balki ularning funksiyalarini maqsadli taqsimlashdir. An'anaviy metodlar til tizimini anglash, tahlil va yozma mustahkamlashda kuchli; audiovizual metodlar esa kontekst, tinglab tushunish, pragmatika, noverbal belgilar va interaktiv muloqotni ta'minlaydi.

Maqolada ishlab chiqilgan "orientatsiya va tizimlashtirish – kontekstual kuzatuv – analitik mustahkamlash – kommunikativ transfer" modeli bu ikki yo'nalishni bir dars siklida uyg'unlashtiradi. Klaster muhiti modelning qo'shimcha institutsional imkoniyatlarini - umumiy media-bank, metodik ekspertiza, hamkorlikdagi dars loyihasi, amaliyot va yagona baholash mezonlarini - ta'minlaydi. Natijada rus tili ta'limida tizimlilik va autentik kommunikativlik bir-birini to'ldiruvchi sifatlar sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Muhamedov G'I., Xodjamkulov U.N. Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri. Toshkent: Universitet, 2020. 280 b.
2. Jalolov J. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2012. 432 b.
3. Umarov A.A. Аудиовизуальный метод преподавания русского языка // Technical Science Research in Uzbekistan. 2024. Vol. 2, No. 4. P. 113–120. DOI: <https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.universal-scientific-research.34133>
4. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. 280 p.
5. Mayer R.E. Multimedia Learning. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
6. Montero Perez M. Second or foreign language learning through watching audio-visual input and the role of on-screen text // Language Teaching. 2022. Vol. 55, No. 2. P. 163–192. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0261444821000501>
7. Sutton D., Webb S. The effects of audiovisual input on second language learning: A meta-analysis // Studies in Second Language Acquisition. 2026. Vol. 48, No. 2. P. 571–595. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0272263126101612>
8. Mamadjanova K.A. Особенности учебного кластера как среды для развития речевых навыков // Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. 2025. Vol. 3, No. 5. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15515347>

=====

9. Kurokawa S., Hein A.M., Uchihara T. Incidental Vocabulary Acquisition Through Captioned Viewing: A Meta-Analysis // *Language Learning*. 2025. Vol. 75, No. 4. P. 939–987. DOI: <https://doi.org/10.1111/lang.12697>

10. Kurbanova G., Kurbanova Sh. Интерактивные образовательные технологии в развитии коммуникативной компетентности студентов по русскому языку // *Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков*. 2023. Vol. 1, No. 1. P. 575–580.